

Bilim, Sermaye ve Yeni Jeopolitik Rekabet Arasında Jeffrey Sachs'ın Özbekistan Ziyareti

Küresel siyasette, bazen en büyük güç silah değildir, aksine bilgilerdir. Devletler artık etkilerini sadece ordular ve diplomasi yoluyla değil, aynı zamanda bilimsel merkezler, sıralamalar, göstergeler ve uzman ağları aracılığıyla da dayatmaktadır. Amerikalı ekonomist Jeffrey Sachs'ın Özbekistan ziyareti, sadece geçici bir bilimsel görüşme değildir; aksine ziyaret, Orta Asya'nın artan jeoekonomik önemini ortaya koyan olaylardan biridir.

Jeffrey Sachs, Batı akademi çevrelerinde öne çıkan bir ekonomist; Columbia Üniversitesi'nde profesör, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Merkezi Direktörü ve Sürdürülebilir Kalkınma Çözümleri Ağı'nın (SDSN) başkanıdır.

Ziyaretin ana hedefinin (SDSN Uzbekistan) ağının kurulması olduğu açıklanmıştır; resmi beyanlarda bu, bilimsel bir iş birliği olarak sunulsa da, ancak her uluslararası girişimde olduğu gibi bunun da jeopolitik bir perspektiften değerlendirilmesi gerekmektedir.

Neden özellikle Özbekistan?

Rusya-Ukrayna savaşı, küresel tedarik zincirlerindeki değişiklikler, Çin'in Kuşak ve Yol Projesi, Avrupa'nın yeni ulaşım yollarına duyduğu ihtiyacın yanı sıra ABD ile Batı ülkelerinin Orta Asya'daki nüfuzlarını güçlendirme çabaları; evet bunların hepsi, bölgenin stratejik önemini artıran faktörlerdir.

- **Birincisi:** Özbekistan, yaklaşık kırk milyonluk nüfusuyla Orta Asya'da nüfus bakımından büyük bir ülke sayılmakta ve uluslararası sermayenin ciddi ilgisini çeken devasa pazar fırsatları sunmaktadır.

- **İkincisi:** Neredeyse bölgedeki tüm ülkelerle sınır komşusudur.

- **Üçüncüsü:** Taşkent, siyasi, ekonomik ve bilimsel bir merkez olarak bölgede büyük bir etkiye sahiptir.

Sachs konferansında, Özbekistan'ı küresel ekonomik ağırlık merkezine yaklaşan bir ülke olarak nitelendirdi. Bu görüşün sembolik bir anlam taşıdığı söylene de, ancak arkasında Orta Asya'nın 21. yüzyılda rolünün giderek arttığına ve bu sürecin dışında kalmayacağına dair önemli bir jeoekonomik işaret yatmaktadır.

(SDSN) ağı sadece bir bilim mi, yoksa bir etki aracı mı?

Bu ağ, resmi açıdan bir bilimsel ağ olarak kabul edilmekte olup, ülkelerin ekonomik kalkınma, çevre, eğitim, enerji ve diğer alanlarda tavsiyeler hazırlamasına yardımcı olmaktadır. Batılı yatırımcılar sermayelerini yatırmadan önce, ülkenin siyasi istikrarını, ekonomik potansiyelini, doğal kaynaklarını ve reformlarını değerlendirirler. Bilgileri üreten kimse, kararları bir dereceye kadar etkiler.

Bu nedenle, (SDSN) gibi ağların sadece bilim insanları için değil; bilakis aynı zamanda devletler, uluslararası finans kuruluşları ve özel sektör için de önem taşıması son derece doğaldır.

Batı'nın ekonomik vizyonu ve Özbekistan'ın çıkarları

Burada bir başka önemli yön daha vardır; Jeffrey Sachs, Batı kapitalist iktisat okulunda yetişmiş bir bilim insanı olup, piyasa, yatırım, küreselleşme ve uluslararası sermaye hareketleri, onun yaklaşımlarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu eğilimin, yatırımları, teknolojiyi ve bilgiyi çekmek ve istihdam fırsatları yaratmak gibi olumlu yönleri vardır; görünen o ki Özbekistan, özellikle bu yöndeki işbirliğini hızlandırmaktadır.

Ancak tarih ve gerçeklik, herhangi bir yabancı sermayenin şüphesiz kendi çıkarlarını ön planda tuttuğunu ortaya koymaktadır. Hatta sömürgecilik döneminde bile “ticaret, ilerleme ve medeniyet” sloganlarının arkasına, çoğu zaman kendi büyük ekonomik çıkarlarını gizlemiştir.

Buna binaen Özbekistan için temel soru, dış işbirliğinin olup olmadığı değildir; aksine asıl soru şudur: Bu işbirliğinin en çok kimin çıkarına hizmet ettiği?

Özbekistan'ın dikkat etmesi gereken tehlikeler nelerdir?

- **Birinci tehlike:** Doğal kaynaklar ve stratejik sektörlerde dış çıkarların baskın olması, yani kaynakların büyük bir kısmının yatırımcıların eline geçmesi.
- **İkinci tehlike:** Ülkenin ekonomisinin yalnızca dış sermayenin ihtiyaçlarına göre şekillenmesidir. Buna örnek: Borçlara ve dış finansmana aşırı bağımlılıktır. Bu modelin tehlikesi şurada yatmaktadır; eğer ekonomik büyüme halkın gelir artışından daha hızlı gerçekleşir ve bu da borçlanma pahasına olursa, o zaman borç yükü gelecekte giderek artabilir. Merkez Bankası raporuna göre, kredi alan nüfusun borç yükünün (kredi geri ödemesinin gelire oranı) ortalama yaklaşık %37'ye ulaştığını belirtmek gerekir.
- **Üçüncü tehlike:** Sıralamalar ve göstergeler aracılığıyla ülke hakkındaki genel algıyı başkalarının şekillendirmesi. En büyük zenginlik ise bilgiler, birikim ve bağımsız karar alma gücüdür.

Eğer bir ülke, kendine özgü ulusal stratejisine, bilimsel ekolüne ve bağımsız analiz merkezlerine sahip değilse, o zaman başkaları tarafından hazırlanan değerlendirmelerin o ülkenin gelecekteki kararlarını etkileyeceği kesindir. Çünkü çağdaş dünyada göstergeler ve sıralamalar sadece sıradan istatistikler değildir; aksine sermayenin hareketini etkileyen araçlar haline gelmiştir. Bu nedenle Özbekistan için, sıralamalarda üst sıralara yerleşmeye çalışmakla yetinmemesi, aynı zamanda kendi çıkarlarına uygun bağımsız değerlendirme sistemlerini geliştirmeye de çalışması önemlidir.

Sonuç olarak:

Jeffrey Sachs'ın Özbekistan ziyareti, sadece bir bilim insanının yaptığı bir tur değildir; aynı zamanda Orta Asya'nın küresel ekonomik sistemdeki öneminin giderek arttığının bir göstergesidir.

Özbekistan bu süreçten etkin bir şekilde yararlanabilir; bilim, teknoloji, yatırım ve karşılıklı faydaya dayalı uluslararası işbirliği, ülkede kalkınma için birtakım ufuklar açabilir.

Ancak fırsatlarla birlikte sorumluluk da gerekir. Zira Batılı yatırımcıların tamamı, Özbekistan halkının refahını istemiyor; aksine hepsi kendi servetlerini artırmak istiyor. Çünkü devletler tarih boyunca sadece silahla değil, ekonomik bağımlılık yoluyla da etki altına girmişlerdir. Bu bağlamda Özbekistan'ın 2025 yılı sonu itibarıyla toplam borcunun yaklaşık 46,85 milyar Dolara ulaştığını belirtmek gerekir...

Batılı ekonomik model ile İslam'ın adalet standardı arasındaki fark, yeryüzü ile gökyüzü arasındaki fark gibidir. Çünkü kapitalizm, tarihi boyunca hiçbir yabancı ülkeyi geliştirmemiş; aksine bu ülkeleri ekonomik ve siyasi açıdan kendisine bağımlı bir hale getirmiştir.

İslami ekonomik vizyona gelince; mesele sadece servetin artırılmasında değil, esas olarak bu serveti kazanma keyfiyetinde ve toplumda dağıtılma yolunda yatmaktadır. Çünkü İslam'da mal, insanın hevasına göre tasarruf edebileceği mutlak bir mülk değildir; aksine Allah'ın onu tasarrufta yetkili kıldığı bir emanettir; zira Allahu Teala şöyle buyurmuştur: **آمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَحْلِفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ** **Allah'a ve Rasulü'ne iman edin ve sizi üzerinde tasarrufa yetkili kıldığı maldan, (Allah yolunda) harcayın. İçinizden iman edip de (Allah yolunda) harcayanlar var ya; onlar için büyük bir mükâfat vardır.** [Hadid 7]

Bu düşünceden hareketle ekonomik ilerleme sadece belirli bir kesimin zengin olmasıyla değil, aksine bir bütün olarak toplumda adalet ve refahın gerçekleşmesiyle ölçülür. Ayrıca İslami standarda göre; sermayenin helal olması, hiç kimseye zarar vermemesi ve toplumun maslahatına hizmet etmesi temel esaslardan sayılmaktadır.

Hizb-ut Tahrir Merkezi Medya Ofisi İçin Yazan
İslam Ebu Halil - Özbekistan